

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

Emnenr. 71.

Fylke: Rogaland

Tilleggsspørsmålnr.

Herad: Forsand

Emne: Giftependig ungdom

Bygdelag: Høgsfjord

Oppskr. av: Gædharu Mikkelson,

Gard: Espedal, øvre

(adresse): Helle i Høgsfjord

G.nr. 48 Br.nr. 11

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Spørmet på giftarmål.

Kva var sømeleg giftarmål?

1. Ja, det var det vanlege, det har vore ei regle her om dei som laut or bygda el. soena etter gifte sitt. Rein manne frå Kåle kenne ein gong fortelja om dette, men regla er bortgløymd no.
2. Vanleg såg ein på slikk som ei stor skam. Ja, det heitte så at han er så stor på det at ingen her er god nok, han får ingen her, han vil ha med fremmandes å gjera o. s. b. Med andre ord, det måtte vera uoke i seggen sidan dei laut "or soena" som det heitte.
3. Ja.
4. Ja, i grunnen kan ein seia det, men til vanleg såg gjerne foreldra til ei jente at ho vart gift i ein meir velstandsheim.
5. Ja, det var sjølvsagt heist.
6. Her har ikkje vore så store sosiale skilnader så dette er ikkje utprega.
7. Nei, konkrete døme på dette lever ikkje snarrett i folkeminne no.

2
8. Ja, sepskinbyste er kjent her og det var på den måten: Så det vera med eit døme. Min gong vart to gifte, gutten frå Tommedal i Frøfjord og gjenta frå Espedal. Men så på kor til gjenta med vesker sin, la meg få seyste die. Så vart det òg. Dette er det one meiner med sepskinbyste. Sepskinbyste er og kjent uto, dei andre som er nemnde er ukjende her.

9. I dette døme var det nok styrking av detta. I på store gardar trur eg snarast har vore praksis her: bygdene.

10. Det var nok tynde meiningar om kor ndrøktede trur og brudgom kunne vera. Når dei var sepskinhorn lotte folk at det var vågsamt nok, men leger "ubledet" var bene vaneleg.

11. Har aldri høyrst om det.

12. Nei, det veit eg ikkje om å ha høyrst.

13. Dette er ukjent.

14. Ukjent

15. Ja, dette har nok hendt på ei eller annan vis, og det var gjerne vaksne gutar, kamerater av brudgom som var med på slike. Noka verleg forkjelning veit eg ikkje omma om om at det var ein gut innpå Kalkaliosen, 4-5 km. frå Fosand kaien som ville pleut tra ei gammel gjente, han var 19 år og ho var 4! Gjenta kom til garden der gutten var i teneste ein sein haustkveld, ho hadde ein liten gard på fjellet leger ut mot bygda. Om gutten var trusktedig har ikkje vorte sagt, men gifte vart dei. Då dei kom heim att til garden heimar var der strik og skral. Her skal verta strik og gnål, men ikkje badnamål, ropa det. Slik vart det òg.

dei fekk ikkje born, gūten som mamma var no hadde born med eit par tenesketaisser han var ilag med på stōlen bunnarstider. Då var det 'kje amma å venta ein kjerringa vart pinna.

16. Nei, dette kjemur eg ikkje dōme på her frå leggda, han heller aldri høyrst at dette har førekomme.

17. Ja, teneskgūtar - og gjenter seg i mellom sto nok mykje friare.

18. Ja, det har vore sers vanleg, og eg kunne nemna dōme om dette. Tipp-oldemor mi (Espedal) vart tidleg eukje (1767) og ho fekk mange friarar. Det var ein ho ville berleg ha og den felle ho om mange talde frå - så sto ho heilt fritt og valde.

19. Eg kan sepa til svar n. 15, det var nok så mykje at gūtane sto friare og kunne velja. Så vart det gjerne ei eldre eller ei av den kategori de nemner i spørsmålet. Begge desse uttrykk er godt kjende her òg.

20. Ja, det kjemest. Det var to barar som var i Kristiansand (krig 1830-40) og dei gikk til ei klok kone der. Ho spārde den ein slik: "Når du kjem heim ska' du varta bedu i eit barvel, og den du sel nærast til kords med ska' du varta gift med. Gūten dette i ein lid, og lora seg at nei den ville han ikkje ha. Den kloke kona sa alt så vōge at gūten skjōna even gjenta var. Då han kom heim vart han bedu til barvel på Danes og vidare så vart det nett slik som kona hadde spāt. Om tider som jul, nyår e. l. kan eg ikkje visa, for eg triv gjerne at det 14492
har meir med slik ein har lese om

- sed og skikk andre stader i frå.
21. Nei, ikkje nett varsel slik, men at dei tok høgvedningsdråpar er kjent utan at eg kan gjera min greie for det.
22. Det var både òg det.
23. Ja, det har vore skikk og bruk, særme har visst praktisert det lenge fram gjennom tida. Så snart mørkna fall på var det høveleg til å seyna seg ute i lag. Det å tala sameu har nok gått os bruk for lenge tid attende.

Nattefriing.

24. Ja, det er ikkje så godt å seia, å tilfesta dette til eit vissl årstal er uråd, det er ikkje godt å vita kva tidspunkt det vart slutt. Men med omsyn til sp. 23. så har det nok lauge framover vore vanleg med slik ein ting kvelds og nattelider. Det er det visst ingen tvil om. Men nattfriing som eg har oppfatta spørsmålet her har nok førekomme like etter 1900.
25. Ja, det var natt (el. natte-) laubbar.
26. Ja, det var det. Nattefriing var helst alvorleg meint det d. v. s. mellom to som verkeleg var glade og skulle ha kvarandre. Kan kalla dei natt (el. natte-) friar. Ein natt laubbar var ein lausleymot kar som berre var på jakt etter ei jente han t. d. ville ligga med.
27. Her har dei vanleg vore to, særme fleire etter det eg har høyrte fortalt.
28. Ja, dei måtte ha "stanne i gongjen" som det heitte, men tjuvndeme gutar som laut gå omvatt fleire gonger til konfir- masjonsforelæing vass nok snart utar og vart med på nattlauping. Dei vart nok med i 17-18 års alder.

14492

29. Det var gjeme gūtar frá same grend og granne-
grend.
30. Nei, det var vanleg at dei kelt saman.
Andre var det stort ingu av her kringom.
31. Nei, det er ikkje kjent.
32. Ja, det har vore slik kan ein seia her
heilt fram til etter siste verdskrigen. Då
har samferdsla vorte mykje større.
33. Dei gjekk saman. Tandstil har her ikkje vore.
34. Nei.
35. Det var søndagsevelde.
36. Ja, dei skulle halda seg ro i desse
høva som er nemnde.
37. Det har sett ut som natlefriinga har
halde seg ganske nøye på same staden,
i den grenda der ungdomen var i frå.
Eles var natlefriing og nattelauping ein
utbreidd ting sommarsdag til stols. Då
kom dei frå andre stolar, og det var
ikkje så künde til kvar grend på desse
stadene.
38. Det har nok ganske visst vorte mykje. Dei
hernde etter ei gjute ho låg på vaustekrukken
og så gjorde ein har seg framand i røyta.
Då sa gjuta: "Sto eg ikkje kjenna min
husbond, kva fer du her etter. Gå heim til
kjerringi di. Mannen laub gå, og var
nokså skamfeill dagen etter han råka på
fåsa si.
39. Nei.
40. Det vart nok vanleg
41. Det var nok så ymse det, jantk føre-
gjukk nok mangt dei ikkje fekk greie på.
42. Dei skulle no drygja føreum dei slapp
dei inn.
43. Jau, dei hadde både krennevin og
sikker med. Felst var det krennevin.

14492

- 6
44. Ja, dei kunne bra bernevein til ley dei eg.
45. Dette har det ikkje porte nemnt uok serley om her. Om dei hadde ein skikk med gaver til den dei lika best har eg ikkje høyr om.
46. Ja, det er uok ikkje godt å svare på, dei kunne vera smart ferdige, og dei kunne gjeva seg tid. Det heude dei vart ein stad mest til morgon.

Den einlege friaren.

47. Og jai, det heude uok, men det var uok sjildau.
48. Anten kom brau etterpå, eller kom brau ein annan kveld.
49. Ja, det var det.
50. Veit ikkje om uoken regel for dette.
51. Det var symse det. Gytene kunne gjeva, eit provisplagg kunne kring som måler, "hodevannshüs", ein liten ring o. likn. Gjenta kunne gjeva brau ein lommedukt, ein kniv har og vere smakka om.
52. Ja, det var både dei brau for hadde vore ilag med og dei halvvalone gytene.
53. Det er ikkje her.
54. Veit ingen kring om dette
55. — " —

56. Dette har eg ingen kring høyr om, eg har fretta ut sume som kunne hatt greiv på det, men dei har sagt at når folk for sig dei slit jant i lag, og at det vart berre smakka om dei så var det greiv. Noken skikke har ikkje knytt seg til dette.
57. Ja, dei kom uok i lag til dei større stølsgrundene, men skilde oftast lag og var einlege. Det var ei farley tid for tuisene om somrane berrest det etter ein mann. Han var ikkje så sterk sjelv når det gald den tida.

På kyrkjebakken.

58. Ja.

59. Ja, sannel som var rettig frie på det bænd
brennevin.

60. Kjemmer ikkje til det.

61. Det var vanleg at gutane for initialivet.

62. Fikkje nokon serleg skikk kjemest, men
det kunde at ei frivoreu gjente kunne freuge
seg framvål eller setje seg att med ein gut,
alt etter som det hörde. Dei var rekna å vera
lause på det, og gjentene seg i mellom helst
slike for å vera lausesartige.

63. Kjemmer ikkje til dette.

64. Her føregjekk så mykje av kyrkjuvegen:
bit at det var smætt andre stader enn
på kyrkjebakken og i sköene.

65. Har ikkje høyr om det.

66. Nei, det var det uoa aldri.

Gjestebod saman med eldre.

67. Dei hadde dei gjesteboda som er
nemnde, undanteke i pinetihelga.

68. Ja, det var vanleg.

69. Det kan eg ikkje svara på sikkert på.

Det var uok vertsfolket som sytte for soverom,
men tollis dei elles skulle skipa seg i detalj
ordua dei seg i mellom.70. Dette kan eg ikkje svara uok på. Eg
har aldri høyr om denne dauwen i kring
her i bygda.

71. —

72. —

73. —

NORSK ETNOLOGISK GRANSKING

14492

Andre høve der eldre var med.

74. Nei.

75. Nei, det har eg aldri høyr om her i kring.

76. Ja, i Ravanger, traustmarken

77. Det var brennevin til den tida dei var

der, og så var det å ha når dei kom heim.

Der var det dans, og det var mykje drikking. Smågåver dei gav kvarandre er det reint verke
gløymt men jamnast vart det omåting som
Kammar, plogg, lommedåsar og ringar.

78. Kjemmer ikkje til dette

79.

Samløper der ungdommen var mest for seg sjølv.

80. Ja.

81. Dei kom helst sjølvbedde

82. Helst fløyte, kalle, gjeme spekekjøt og flakklod.

83. Eg vil tru at dei kunne vera om lag 25.

84. Låurdagkvelden (på støl.)

85. Dei hadde leik og dans

86. Det skal ha vore ein låurdag til det ikk
på etterkommaren.

87. Ja.

88. Ja, det gjorde han. Det var på stølsvollen
alt for gjeve om somrane.

89. Ja, dei hadde ein berdog, men nemne-
inga berseudag er litt framauvoren
nemning.

90. Dei yfste gjøgrundene har hatt ein skink
men om det rett var i større lag er
ein ikkje så viss på.

91. Ja, det kende det òg.

92. Har aldri høyrst om det

93. Nei, det var ingen regel for det.

94. Litt vart det brúna etter dei eldre
skippane kom og brukt. Farnbanet. er her
ikkje. Dei gikk kvar for seg mykje då. No
er igrunnen dette òg mykje slutt.

Om vinteren.

14492

95. Ja, dei hadde samkomu her over heile
byggda låurdagkveldane. Då var dei
ein gong hos kvar. Gytane kom då på
húset og fekk plass dei òg. Kvar

grend og krins hadde sitt omgangslog.

96. Det tok vanleg til etter all innkristning og småfeet var kome i hus for natta.

97. Kvar samskone kunne vara frå kl. 19 til fram mot ti eller elleve. Dei gjekk på omgang mellom gardane i fast rekkje.

98. Nei, det var vera lenge sidan her i alle høve.

99. Ja, det var "stille moro". Gjentene sat med eit spøl, og gutane helot dröset i gang. Dei kunne fortelje, skjeinta eller syngja viser.

100. Nei.

101. Nei, det har vorte lite nytta.

102. Her har vore ymse slekter som det har vorte ein spelmann i, og han var liksom sjölvskreven til slutt log.

103. Nei, det var gutane som sette for spelmann. Elles var det viss ingen eitgiffer.

104. Ja.

105. Ja, likegraud

106. Nei, det var ingen særskild regel for dei. Dei var med når dei vög seg skänder.

107. Ja, gjentene var ikkje fullt så mykje med.

108. Det var nok omir lausslept det ein husebond gav los til.

109. Vanlegast var det religiöse her i Ljøpsfjord. Her rådde ein jarnbrød pørlisme.

110. Nei, mange prøvde nok å brassa.

Julebrød.

111. Dette er heilt framant og ukjent her.

112-129. All dette er framandvare og ukjent her. Eg har spürt sin del, men ingen kan gjera greie for vokening om dette.